

Doliną Rzeki Mlecznej, na Szlaku Starego Radomia

Opis szlaku

Wydawca:
Stowarzyszenie Zielona Akcja

Autor tekstu:
Aleksander Januszewski

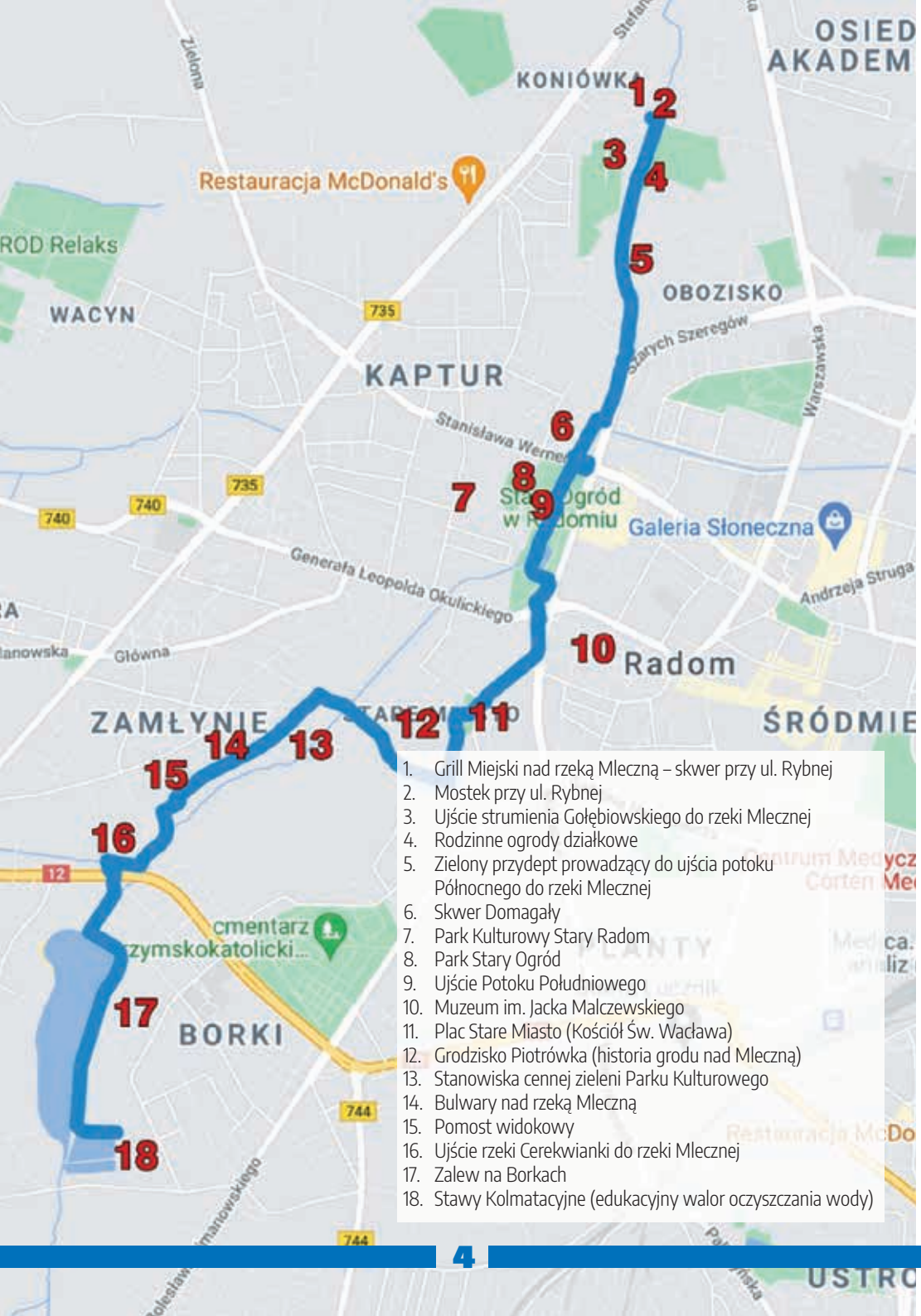
Zdjęcia:
Rafał Gałęcki, Aleksander Januszewski

Skład i druk:
Tania Drukarnia • Radom, ul. Curie Skodowskiej 7 • tel. 48 369 80 60 • www.taniadrukarnia.net

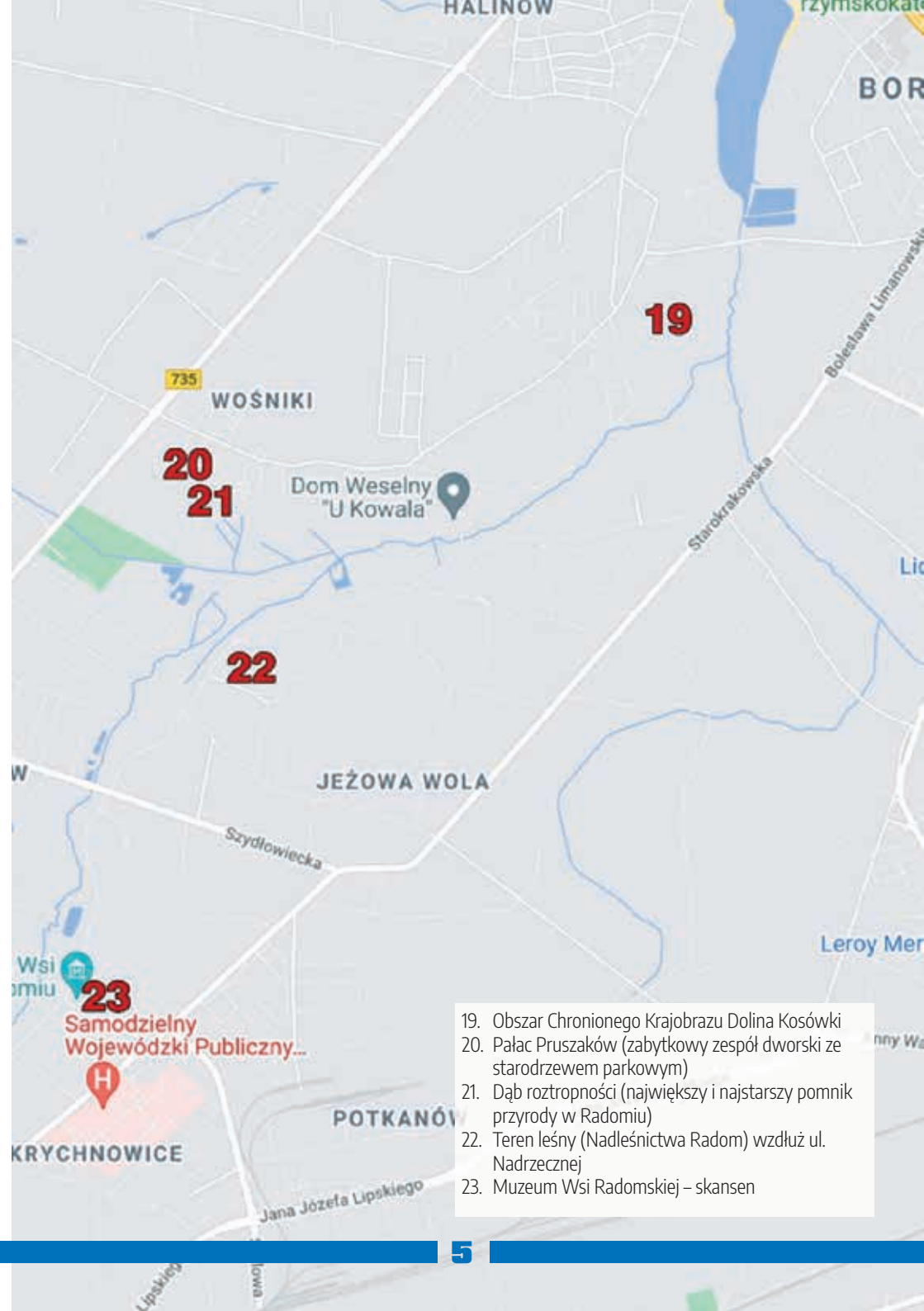
Zadanie dofinansowane ze środków z budżetu Województwa Mazowieckiego.

Spis treści

1. Grill Miejski nad rzeką Mleczną – skwer przy ul. Rybnej	7
2. Mostek przy ul. Rybnej	8
3. Ujście strumienia Gołębiowskiego do rzeki Mlecznej	9
4. Rodzinne ogrody działkowe	10
5. Zielony przydept prowadzący do ujścia potoku Północnego do rzeki Mlecznej	11
6. Skwer Domagały	12
7. Park Kulturowy Stary Radom	13
8. Park Stary Ogród	14
9. Ujście Potoku Południowego	15
10. Muzeum im. Jacka Malczewskiego	16
11. Plac Stare Miasto (Kościół Św. Wacława)	17
12. Grodzisko Piotrówka (historia grodu nad Mleczną)	18
13. Stanowiska cennej zieleni Parku Kulturowego	19
14. Bulwary nad rzeką Mleczną	20
15. Pomost widokowy	21
16. Ujście rzeki Cerekwianki do rzeki Mlecznej	22
17. Zalew na Borkach	23
18. Stawy Kolmatacyjne (edukacyjny walor oczyszczania wody)	24
19. Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Kosówki	25
20. Pałac Pruszków (zabytkowy zespół dworski ze starodrzewem parkowym)	26
21. Dąb roztropności (największy i najstarszy pomnik przyrody w Radomiu)	27
22. Teren leśny (Nadleśnictwa Radom) wzdłuż ul. Nadrzecznej	28
23. Muzeum Wsi Radomskiej – skansen	29

1. Grill Miejski nad rzeką Mleczną – skwer przy ul. Rybnej
2. Mostek przy ul. Rybnej
3. Ujście strumienia Gołębiowskiego do rzeki Mlecznej
4. Rodzinne ogrody działkowe
5. Zielony przebieg prowadzący do ujścia potoku Północnego do rzeki Mlecznej
6. Skwer Domagały
7. Park Kulturowy Stary Radom
8. Park Stary Ogród
9. Ujście Potoku Południowego
10. Muzeum im. Jacka Malczewskiego
11. Plac Stare Miasto (Kościół Św. Wacława)
12. Grodzisko Piotrówka (historia grodu nad Mleczną)
13. Stanowiska cennej zieleni Parku Kulturowego
14. Bulwary nad rzeką Mleczną
15. Pomost widokowy
16. Ujście rzeki Cerekwianki do rzeki Mlecznej
17. Zalew na Borkach
18. Stawy Kolmatacyjne (edukacyjny walor oczyszczania wody)

19

20
21

22

23

Samodzielny
Wojewódzki Publiczny...

- 19. Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Kosówki
- 20. Pałac Prusaków (zabytkowy zespół dworski ze starodrzewem parkowym)
- 21. Dąb roztropności (największy i najstarszy pomnik przyrody w Radomiu)
- 22. Teren leśny (Nadleśnictwa Radom) wzdłuż ul. Nadrzecznej
- 23. Muzeum Wsi Radomskiej – skansen

Projekt Doliną Rzeki Mlecznej na Szlaku Starego Radomia jest ofertą lokalnej turystyki jednodniowej zawierającej elementy dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Radomia w osi doliny rzeki Mlecznej.

Rzeka Mleczna jest prawobrzeżnym dopływem Radomki, o długości około 27,8 km. Według Mapy Podziału Hydrograficznego Polski, Mleczna stanowi ciek III rzędu ze źródłami w okolicach wsi Franciszków, w gminie Wolanów na wysokości ok. 198 m n.p.m. Jednocześnie w opracowaniach planistycznych miasta z końca XX wieku Mleczna bierze swoje początki od cieku wypływającego z okolic Malczewa.

Początkiem szlaku jest skwer zlokalizowany w północnej części miasta w dzielnicy Koniówka przy ul. Rybnej. Na miejsce można dotrzeć z zachodniej części miasta od ul. Czarnieckiego, a od wschodniej strony (tym samym od centrum miasta od ul. Warszawskiej). Najbliższy przystanek komunikacji miejskiej Warszawska/Rybna oddalony jest 500 m od punktu docelowego, do którego można dotrzeć też pieszo jak również rowerem.

Drogi czytelniku...

Przy nagłówkach miejsc znajdują się QR kody, które po zeskanowaniu przenoszą na stronę zawierającą więcej szczegółów na temat prezentowanego miejsca.

Niniejsza broszura jest integralną częścią serwisu www.radom.szlaki.org.pl

1. Grill Miejski nad rzeką Mleczną — skwer przy ul. Rybnej

Skwer przy ul. Rybnej z Grillem Miejskim został utworzony w wyniku zwycięskiego projektu w budżecie obywatelskim miasta Radomia 2020 r. Mieszkańcy sami zdecydowali, że w przestrzeni publicznej brakuje ogólnodostępnego miejsca rekreacji, które wzbogaci ofertę turystyczną na świeżym powietrzu. Tym samym skwer z altaną i miejscem do grillowania stał się nową ofertą spędzania wolnego czasu, gdzie wszyscy mogą uczestniczyć w integracji lokalnej na świeżym powietrzu w otwartej przestrzeni zielonej.

Grill nad rzeką Mleczną wyposażony jest w elementy małej architektury takie jak: zadaszona altanka, paleniska z grillami, stoliki, ławki, kosze na odpady oraz stojaki rowerowe, dzięki czemu swobodnie można dotrzeć tu rowerem, pieszo, a najbliższy przystanek komunikacji miejskiej jest oddalony zaledwie 500 metrów od miejsca rekreacji.

2. Mostek przy ul. Rybnej

Zabytkowa przeprawa przez rzekę jest prawdopodobnie jedną z najstarszych konstrukcji żelbetonowych w Radomiu, które przetrwały do dnia dzisiejszego. Zgodnie z przekazem najstarszych mieszkańców tej części miasta pędzono tędy bydło na targi zwierząt hodowlanych na Koniówce. Jego solidna konstrukcja od czasów budowy w dwudziestoleciu międzywojennym (około 1930 r.) znajduje się wciąż w niezmiennym stanie. Ze względu na złą kondycję techniczną jest wyłączony z ruchu samochodowego. Jednak cały czas stanowi malowniczą przeprawę przez rzekę Mleczną dla ruchu pieszo-rowerowego.

3. Ujście strumienia Gołębiowskiego do rzeki Mlecznej

Strumień Gołębiowski jest w pełni skanalizowanym ciekim rozdzielającym obecnie osiedla XV-lecie i Gołębiów II. Początek strumienia znajduje się w okolicach ul. Gołębiowskiej około 200 metrów od obecnego Ronda ks. J. Popiełuszki („ronda kozienickiego”). Skanalizowany na potrzeby budowy osiedla Gołębiów II oraz budynków Uniwersytetu Technologiczno-Humanistycznego dalej płynie pod Autoklubem Radomskim. Jego ujście do rzeki Mlecznej na wysokości ogródków działkowych jest wyraźnie widoczne poprzez wylot z kanału. W okresie ulewnych deszczów i wzmożonego spływu powierzchniowego z okolicznych gruntów potrafi zasilając w tym miejscu Mleczną zabierać ze sobą masy ziemne skarp w korycie rzeki Mlecznej. Znajdują się tu również wyraźne pozostałości po zadrzewienia łęgowych w postaci pojedynczych drzew, które swoim rozbudowanym systemem korzeniowym stabilizują grunt (funkcja ekologiczna drzew w dolinach rzek) wymywanych skarp rzeki w okresie wysokich stanów wody.

W ostatnim czasie pojawiła się tutaj rodzina bobra europejskiego (*Castor Fiber*), żerując na roślinności szuwarowej i łęgowej oraz kopiąc nory w skarpie rzeki Mlecznej.

4. Rodzinne ogrody działkowe

Rodzinne ogrody spełniają szereg funkcji w mieście. Poza bezsprzeczną rolą rekreacji i integracji społeczności lokalnych na świeżym powietrzu pełnią również szereg zadań ekosystemowych w ładzie przestrzennym miast. Dobrze zachowana zieleń, ze względu na swoje wysokie parametry wilgotnościowe obniża temperaturę otoczenia (wyraźnie odczuwalne w upalne i słoneczne dni). Stanowi również naturalny filtr zanieczyszczeń powietrza (głównie pyłów oraz CO_2). W dolinie rzeki jest przede wszystkim naturalnym powiększeniem kanału wentylacyjnego dla aglomeracji oraz szlakiem migracji dzikiej zwierzyny miejskiej.

5. Zielony przydept prowadzący do ujścia potoku Północnego do rzeki Mlecznej

Ten fragment szlaku stanowi gruntową ścieżkę wzdłuż rzeki Mlecznej, na odcinku od ogrodów działkowych do ujścia potoku Północnego. W północnej części znajdują się rozwidlenie, którego roślinność wskazuje na wilgotne siedliska dolinne miejscami z szuwarem pałki wodnej oraz zadrzewieniami wierzbowymi oraz topolowymi. Ścieżka zmierza do ul. Grójeckiej prowadząc dalej do kładki nad ul. Szarych Szeregów. Idąc prosto wzdłuż roślinności segetalnej (powstałej w wyniku ingerencji człowieka) głównie pokrzyw i rdestowca. Wokół można zaobserwować rozległe niezabudowane horyzonty krajobrazowe, które chętnie wykorzystują zwierzęta migrujące z ekosystemów miejskich (głównie lisy, sarny, jeże i dziki).

Mijając pieszą przeprawę w ciągu ul. Konopnej nie sposób nie zauważyć, niecki po starym zbiorniku przeciwpożarowym, zbierającym wody z okolic sąsiadujących zakładów przemysłowych. Około 200 metrów na południe od wspomnianej sadzawki potok Północny uchodzi do rzeki Mlecznej w okolicach kładki prowadzącej na skraj Skweru Domagały.

6. Skwer Domagały

Na północno-wschodnim krańcu skweru znajduje się ujście potoku Północnego prawostronnego dopływu Mlecznej o długości 7,81 km i powierzchni zlewni 12,96 km². Źródła strugi znajdują się w okolicach Lasowic, zasilany wodami opadowymi z Lotniska na Sadkowie, ogrodów działkowych. Potok Północny przepływa przez Radom, przez dzielnice Osiedle Nad Potokiem, przez Park Leśniczówka dalej przez osiedle. XV-Lecia, Park Zegara Słonecznego i uchodzi do Mlecznej w okolicy targowiska Obozisko. Obecnie dla Potoku Północnego w ramach środków dedykowanych na Adaptację Miasta Do Zmian Klimatu, budowany jest polder zalewowy, na wysokości osiedla nad Potokiem w sąsiedztwie realizowanej inwestycji trasy NS – niemal cała dolina Potoku jest dedykowana pod szlak łączący parki Starego Ogrodu i doliny rzeki Mlecznej, Parku (Jacka Malczewskiego Obozisko, Parku Zegara Słonecznego, przez stanowisko pomników przyrody z Parkiem Leśniczówka).

Patron skweru Ks. kan. dr Zdzisław Domagała przez większość swojego życia kojarzony był w ramach swojej posługi kapłańskiej z mieszkańcami dzielnicy Kaptur, gdzie był inicjatorem i zarazem pierwszym proboszczem parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej. Z gronem mieszkańców zbudował filar radomskiej pieszej pielgrzymki na Jasną Górę, której był wieloletnim dyrektorem. Od 2010 roku skwer porasta 36 dębów, posadzonych w ramach ogólnopolskiej akcji „Katyń – ocalić od zapomnienia”. Na skweru ulokowana jest również okolicznościowa tablica pamiątkowa. Dawniej w tym miejscu posadowiony był zbiornik przeciwpożarowy (obecnie zasypany). Nieopodal miejsce to było również obszarem walk grup Szturmowych Szarych Szeregów co upamiętnia tabliczka okolicznościowa („Szlak Zastępów Cieni”).

7. Park Kulturowy Stary Radom

Park Kulturowy Stary Radom został utworzony w 2011 r., zaś w 2017 r. zaczął obowiązywać plan jego ochrony. Ochroną na podstawie ustawy o ochronie zabytków objęto część doliny rzeki Mlecznej wraz z grodziskiem „Piotrówka” i „Starym Ogrodem”. Ta forma ochrony łączy w sobie dbałość i zachowanie elementów architektury o charakterze zabytkowym, zespołów zieleni naturalnej i komponowanej w dolinie rzeki Mlecznej oraz ochronę niematerialnych wartości kulturowych. Północną część Parku Kulturowego Stary Radom otwiera park Stary Ogród. Centralną część parku kulturowego tworzy zabudowa Placu Stare Miasto z dominantą stanowiącą Kościół pw. Św. Wacława oraz nieopodal Grodzisko Piotrówka. Południową część parku kulturowego tworzą bulwary nad rzeką Mleczną wraz z przedłużeniem do ul. Maratońskiej.

8. Park Stary Ogród

Najstarszym radomskim parkiem jest Stary Ogród otwarty w roku 1825 jako jeden z pierwszych parków miejskich w Polsce. Ograniczony jest ulicami: Mireckiego, Okulickiego, Wernera i Klementyny. Plan parku nawiązywał do XVIII-wiecznych tzw. założeń angielskich, czyli zakładał istnienie sztywnego, promienistego układu głównych alejek wraz ze swobodnym układem ścieżek. W środku parku znajdował się staw z wyspą pośrodku. Powstał w ramach porządkowania miasta, na terenach należących swego czasu do nieistniejącego już kościoła szpitalnego św. Ducha. Zwany był wówczas Ogrodem Spacerowym.

Park był zaprojektowany na podstawie wzorów angielskich, z alejami promienistym w układzie barokowym, z licznymi ścieżkami oraz akcentami widokowymi. Został podzielony na dwie części. Jedną z nich stanowił sad. Pozyskany dochód z sadu miał być przeznaczony na utrzymanie parku. W latach 1885 i 1899 w ogrodzie odbywały się wystawy rolno-przemysłowe. W okresie międzywojennym mieścił się tutaj tor kolarski. Przed II wojną światową w parku odbywały się liczne koncerty, zabawy i uroczystości. Podczas wojny i w czasach powojennych park został zdewastowany. Później obiekt odbudowano. Na części dawnego założenia parkowego wybudowano węzeł komunikacyjny u skrzyżowaniu ulicy Mireckiego i ulicy Mikołaja Reja, a sam park wydłużono w kierunku północnym. Powstał zupełnie nowy układ alejek, niemający już nic wspólnego z dawnym Starym Ogrodem. Nazwę Starego Ogródu zyskał po powstaniu w połowie XIX w. Nowego Ogródu, obecnego Parku Kościuszki. W parku znajdują się: pomnik ks. Romana Kotlarza i dąb Jana Pawła II.

Drzewostan Starego Ogródu stanowiły głównie jesiony, klony lipy. Dziś wśród drzew przeważają topole, klony, wiąz (z pomnikową aleją wiązową wzdłuż przedłużenia ulicy Nowospacerowej), jesiony, kasztanowce i robinie oraz wierzby. Wśród krzewów dominują jaśminowiec, śnieguliczka i bez czarny. Przez park przepływa rzeka Mleczna. Ostatnimi laty parkowy staw upodobało sobie liczne stado kaczek. Na skraju parku znajduje się pomnik księdza Romana Kotlarza, zamordowanego przez funkcjonariuszy SB w sierpniu 1976 roku oraz dąb imienia Jana Pawła II zasadzony w XXX rocznicę protestu robotników radomskich.

Oczko wodne w parku Stary Ogród zostało zrewitalizowane w 2004 roku w miejscu niewielkiego zagłębienia (cieszącego się popularnością zimą wśród amatorów jazdy na sankach i nartach) pozostałego po wspomnianym torze kolarskim - powstał staw.

9. Ujście Potoku Południowego

Potok Południowy jest to całkowicie skanalizowany ciek wodny. Bierze początek prawdopodobnie w okolicach Długojowa Górnego i płynął na zachód przez łąki za dzisiejszym Centrum Handlowym na osiedlu Ustronie, gdzie prowadzi otwartym kanałem i stanowi odprowadzenie wód deszczowych z tego terenu. Ów zasila wodą staw Prędociński, dalej przez os. Ustronie, gdzie wpływa do oczka wodnego w zachodniej części osiedla (dziś w tym miejscu przestaje płynąć otwartym kanałem i wpływa do kolektora). To ciek który w czasie deszczy wyrządza wiele szkód w mieście, zalewając tunel w ciągu ul. Grzegorzewskiego, czy park Planty. W ramach regulacji wód schowano go podczas budowy fabryki broni i osiedla Planty w okresie między wojennym do kanału. W czasie nawałnych deszczy stanowi zagrożenie dla mieszkańców.

Kiedyś ten ciek zasilał stawy rybne w miejscu dzisiejszego szpitala przy ul. Tochtermana, dalej, fosę zamku. W Starym Ogrodzie w miejscu przy moście, przy ul. Wernera, ciek ten domierza rzeki Mlecznej.

10. Muzeum im. Jacka Malczewskiego

Budynek muzeum znajduje się w zabudowie rynku miejskiego w Radomiu w dzielnicy Miasta Kazimierzowskiego. Siedzibą muzeum jest dawny klasztor pijarów, wzniesiony w latach 1737-1756 wg projektu Antoniego Solariego. Jednostka posiada wiele działów m.in. Sztuki Dawnej, Historii, Archeologii, Przyrody, Naukowo-Oświatowy, Sztuki Nieprofesjonalnej, Pracownia Konserwacji Dziel Sztuki, Plastyczny i Biblioteka. Muzeum realizuje program edukacyjny skierowany do przedszkoli, szkół podstawowych i średnich z zakresu historii sztuki, wiedzy o kulturze, historii i plastyki – oprowadzanie grup wycieczkowych, prowadzenie warsztatów oraz prelekcji. Organizatorem Muzeum jest Zarząd Województwa Mazowieckiego.

11. Plac Stare Miasto (Kościół Św. Wacława)

Plac Stare Miasto charakteryzuje się dzielnicą o niskiej zabudowie. Głównie za sprawą podmokłych terenów dolinnych, na których powstawało pierwsze założenie Radomia. W tym miejscu znajduje się najstarsza, zachowana do dnia dzisiejszego świątynia miasta – kościół p.w. św. Wacława. Kościół ufundował w XIII w. Leszek Biały. Na początku XIX wieku władze austriackie zamieniły budynek na magazyn, z czasem władze rosyjskie – na więzienie. Obiekt pełnił rozmaite funkcje aż do 1985 r. kiedy odprawiono tu pierwszą po niemal 200 latach Mszę Świętą. Obecny wygląd nadał jej prof. Wiktor Zinn. Wyposażenie wnętrza nawiązuje do historii Polski od epoki Piastów po czasy kardynała Stefana Wyszyńskiego i papieża Jana Pawła II.

12. Grodzisko Piotrówka (historia grodu nad Mleczną)

Grodzisko na Piotrówce jest jednym z istotniejszych elementów kształtujących historyczny i kulturowy krajobraz Radomia. Jest jednocześnie miejscem zapomnianym na skutek splotu różnorodnych czynników. Zapisane w formie wzgórza ponad 1000-letnie dzieje miasta pozostają nieczytelne dla jego dzisiejszych mieszkańców. Realizowany na Piotrówce od 2009 r. projekt badawczy jest wielką, unikalną szansą, aby obraz ten zmienić. Według dawniejszych poglądów pierwotny gród był mały i miał ok. 80-85 m średnicy. Był on systematycznie rozbudowywany (XI w.). Otrzymał nowy pierścień umocnień i osiągnął powierzchnię 1,4 ha. Miał kształt zbliżony do koła, otoczony był fosą zasilaną wodą ze źródeł, której brzegi umocnione zostały konstrukcjami skrzyń wypełnionych gliną, a wał pierścienia obronnego miał 11 m szerokości u podstawy oraz około 8-9 m wysokości i wzmocniony był okładziną z kamieni polnych. Do grodu prowadziła droga przez bagnisko, wymoszczona balami dębowymi. W planach na odtworzenie grodziska przenika się koncepcja utworzenia skansenu archeologicznego.

Od kilku lat istnieje stowarzyszenie „Drużyna Grodu Piotrówka”, które kultywuje tradycję początków założenia grodu nad Mleczną we wczesnym średniowieczu. Obóz z pokazami dawnych rzemiosł i walk, to tylko jedna z niewielu atrakcji cyklicznie rozbijanego obozowiska z namiotami na świeżym powietrzu.

13. Stanowiska cennej zieleni Parku Kulturowego

W obrębie Parku Kulturowego Stary Radom cenne zasoby przyrodnicze ograniczone są głównie od południa ul. Maratońską, a od północy ul. Okulickiego. Obszar ten stanowi rozległe tereny otwarte głównie trzcinowisk i łąk, zarośli oraz roślinności szuwarowej i zadrzewień łęgowych wzdłuż rzeki Mlecznej. Teren ten obfituje w stanowiska nadwodnych zadrzewień wierzbowo-topolowych, w tym kompleks rozległych trzcinowisk z rozlewiskami i nieckami torfowymi. Najcenniejszymi walorami przyrodniczymi są tu niewątpliwie rozlewiska z zaroślami wierzby kruchej (tzw. „łożowisko”), zarośla bzu czarnego w formie krzewiastej i drzewiastej oraz podmokłe zagajniki topolowo - wierzbowe.

Rozległe płaty wyjątkowo upodobały tu sobie ptaki - strumieniówka, trzciniczek, potrzosy i błotniaki. Pobliskie bagna i zastoiska są chętnie wybieranym miejscem rozrodu występujących tutaj populacji żaby trawnej. Czasem można tu spotkać zaskrońce, a nierzadko rozlewiska z zaroślami wierzby kruchej obejmujące dawny kompleks dołów potorfowych i stanowią obszar o ograniczonym dostępie, zwłaszcza w okresie wiosennym i wczesnym latem, kiedy poziom lustra wody jest wysoki. Obszar ten stanowi miejsce łęgowe m.in. dla kokoszki, słowika szarego, rudzika. Z płazów stwierdzono obecność żaby trawnej i żaby moczarowej. Zabagnione zarośla bzu czarnego tworzą atrakcyjne miejsce dla rozmaitych gatunków ptaków. Zarośla te występują na pograniczu trzcinowisk i zadrzewień topolowo-wierzbowych. Zadrzewienie topolowe z okrajkiem wierzbowym pomimo tego, że tworzone jest przez sztuczną uprawę topoli kanadyjskiej, a rodzime okazałe wierzby kruche występują tylko na jego obrzeżach i mają charakter naturalnego łęgu. Warstwę średnią roślinności budują krzewy czerechmy zwyczajnej, bzu czarnego, miejscami głogu i dzikiej róży. W runie dominuje pokrzywa.

Miejsce to stanowi oazę dla słowika szarego, kapturki, drozdów (śpiewaka, kosa, kwiczoła), wilgi, dzięcioła zielonego i dużego oraz wielu innych gatunków. W zadrzewieniu tym wykazano obecność zgniotka cynobrowego – chrząszcza z rodziny zgniotkowatych, znajdującego się na czerwonej liście zwierzęt ginących i zagrożonych w Polsce.

14. Bulwary nad rzeką Mleczną

Bulwary nad Mleczną są coraz chętniej wybieranym miejscem na aktywną formę spędzania wolnego czasu na świeżym powietrzu. Głównie za sprawą szeroko wytyczonego ciągu pieszo - rowerowego, który rozciąga się od ul. Odrzańskiej i przedłużeniem domierza do ul. Maratońskiej na wysokości pomiędzy zalewem na Borkach, a ul. Podhalańską. Na bulwar spacerowy składa się dwupasmowy ciąg pieszy oraz ścieżka rowerowa wzdłuż rzeki o długości około 2,5 km wraz z nowo wybudowanym przedłużeniem. Krajobraz bulwarów rysują także zabudowania postindustrialne. Znajdują się tu pozostałości i budynki po najstarszych tradycjach garbarskich w mieście.

15. Pomost widokowy

Prace polegające na remeandryzacji rzeki objęły koryto rzeki Mlecznej około 250 metrów w linii prostej od pomostu widokowego w kierunku południowym do około 150 metrów na północ od wspomnianego punktu widokowego. Na tym odcinku wykonano remeandryzację rzeki poprzez zmianę jej geometrii, utworzono sekwencję bystrz i płos oraz zatok zastoiskowych, ukształtowano brzegi i skarpy oraz dno koryta rzeki w celu zwiększenia jej retencyjności, a także wzmocniono brzegi w miejscach charakterystycznych metodami przyjaznymi środowisku.

Głównym celem projektu „Life” w tej części doliny rzeki jest odtworzenie pierwotnie meandrującego charakteru poprzez renaturyzację, tworząc zastoiska i starorzecza, które przejmą nadmiar wody podczas fal wezbraniowych. Pomost widokowy jest odnogą istniejących bulwarów. Drewniany pomost biegnie ponad zatoką zastoiskową i kończy się ponad korytem Mlecznej. Z pomostu można podziwiać panoramę widoku rozciągającego się nad rzeką w tle z malowniczymi zatokami oraz zieleni parku kulturowego.

16. Ujście rzeki Cerekwianki do rzeki Mlecznej

Rzeka Cerekwianka (zwana też Strumieniem Halinowskim) bierze swój początek w okolicach Sławna (gm. Wolanów). Przepływa następnie przez wieś Cerekiew, od której bierze nazwę. Jest lewobrzeżnym dopływem Mlecznej, do której uchodzi poniżej zalewu Borki. Na całej swej długości jest uregulowana i ma charakter rowu melioracyjnego. W granicach miasta płynie w dość mocno zaznaczonej dolinie wzdłuż Alei Solidarności, a następnie wzdłuż ul. Maratońskiej.

Rzeka od 2020 roku poddana została interwencji w ramach „Adaptacji Miasta Do Zmian Klimatu”. Na górnym odcinku rzeki powstał polder zalewowy, mający na celu zatrzymanie wód pochodzenia deszczowego z pól okolicznych gmin. Ma to też na celu zapobieganie powstawaniu niebezpiecznej cofki, która ma miejsce podczas deszczów nawalnych powodującej występowanie tego spokojnego strumienia z brzegów i zalewania drogi krajowej (ul. Maratońska).

17. Zalew na Borkach

Kompleks rekreacyjny zalewu na Borkach jest aktualnie jedynym kąpieliskiem miejskim w Radomiu. Na obszarze Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji można aktywnie spędzić czas na kortach tenisowych, boiskach siatkówki plażowej lub skorzystać z wodnej rozrywki na kajakach i rowerkach. W ramach „Adaptacji Miasta Do Zmian Klimatu” w 2021 roku zalew został oddany do użytku po rewitalizacji w ramach projektu „Life”. Miejsce to zostało wzbogacone o elementy architektury zasilane z odnawialnych źródeł energii. Na tafli wody zostały ulokowane pływające wyspy porośnięte roślinami. Możliwość właściwego gospodarowania zmagazynowaną wodą zapewnia konstrukcja upustowo-przelewowa zwana jazem koźłowym. Szuwar brzegowy zalewu porasta głównie tatarak oraz pałka wodna.

18. Stawy Kolmatacyjne (edukacyjny walor oczyszczania wody)

Stawy kolmatacyjne są tak naprawdę osadnikami o powierzchni około 2 hektarów. Wody rzeki Mlecznej przed zasileniem zbiornika wodnego Borki przepływają od strony zachodniej do mniejszego z nich położonego na południu, tu następuje odfiltrowanie większości zawieszin. Następnie woda przepływa przepustem we wschodniej części do drugiego, północnego, większego zbiornika, gdzie przepływając przez cały staw w kierunku wschodnim powinna osadzać pozostałą część zanieczyszczeń.

Funkcją stawów jest oczyszczanie wody z substancji płynących wraz z nurtem rzeki Mlecznej, co ma na celu przede wszystkim zahamowanie zamulania dna zbiornika głównego zalewu. Stawy stały się miejscem bytowania wielu zwierząt, gniazdują tu bardzo duże ilości ptaków w tym liczne ptaki chronione, jak bączek (*Ixobrychus minutus*), zielonka (*Porzana parva*) i łabędź niemy (*Cygnus olor*), gatunki podlegające ochronie ścisłej umieszczone w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt. Występują tu traszki zwyczajne, miejsce to upodobały sobie żaby moczarkowe, które mają tu swoje największe godołnisko w okolicy.

Spośród bezkręgowców na szczególną uwagę zasługuje chroniony czerwończyk nieparek (*Lycaena dispar*) i pijawka lekarska (*Hirudo medicinalis*), która współcześnie notowana jest w Polsce jedynie z 50 stanowisk, a jednym z ostatnio odkrytych są osadniki na Borkach. Niedawno też dokonano tu odkrycia rzadkiego gatunku grzyba gwiazdosza prążkowanego (*Geastrum striatum*).

19. Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Kosówki

Po drugiej stronie ul. Suchej zlokalizowany jest Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina rzeki Kosówki. W zielonej przestrzeni lasu łęgowego ukryty jest zabytkowy pałac Pruszków z drzewostanem parku dworskiego. Wśród drzew na uwagę zasługują pomniki przyrody w tym Dąb Roztropności – największe i najstarsze drzewo w Radomiu. Wilgotne siedliska doliny Kosówki są cennymi stanowiskami roślin i zwierząt chronionych. Okresową ekspozycję tworzy tu bór europejski budując tamy i żeremia na rzece. Naturalnie zachowany charakter rzeki i jej biotop odsłaniają prawdopodobnie odkrywki wczesnokredowych utworów skalnych o walorze stanowiska dokumentacyjnego. Przejście doliną Kosówki z powodu wciąż naturalnie zachowanego charakteru jest wyprawą trudną do przemierzenia ze względu na obszary rozległych mokradeł.

20. Pałac Pruszków (zabytkowy zespół dworski ze starodrzewem parkowym)

Dwór na Wośnikach wybudowano na przełomie XVIII i XIX w. dla rodziny Bukowieckich na pozostałościach dworu Jana Podłódzkiego z drugiej poł. XVI w. W 1896 r. właścicielem majątku został Władysław Aleksander Pruszek. W 1938 r. przekazał go synowi Maciejowi. Rok później Prusakowie zostali wyrzuceni z dworu przez Niemców. Po zakończeniu II wojny światowej majątek został przejęty przez państwo i rozparcelowany. Przez pewien czas był siedzibą Zespołu Szkół Agrotechnicznych i Gospodarki Żywnościowej. Od gminy odkupili go spadkobiercy dawnych właścicieli, by odsprzedać go z kolei prywatnemu inwestorowi. Zespół Szkół Ogrodniczych na Wośnikach razem z Zespołem Szkół Mechanizacji Rolnictwa na Wacynie utworzył w 2002 r. Zespół Szkół Agrotechnicznych i Gospodarki Żywnościowej w Radomiu. Do ZSO przy ul. Wośnickiej należało 20 budynków i teren o powierzchni 28 ha. W szkole prowadzono kształcenie w zakresie ogrodnictwa, żywienia, architektury krajobrazu i agrobiznesu.

W budynkach gospodarczych na terenie dawnego majątku przez kilka lat rezydował też Międzyszkolny Klub Jeździecki „Cwał”. 17 lipca 2016 r. stajnia zakończyła działalność. Aktualnie miejska koncepcja zachowania tego terenu wiąże się z intencją utworzenia na tych ziemiach ogrodu botanicznego z funkcją zoo.

21. Dąb roztropności (największy i najstarszy pomnik przyrody w Radomiu)

Dąb szypułkowy na Wośnikach znany głównie pod nazwą „Dąb Roztropności” liczy ok. 300 lat i jest najbardziej okazałym pomnikiem przyrody – drzewem na terenie miasta. Stanowi jedną z najważniejszych i najbardziej rozpoznawalnych atrakcji i walorów na Obszarze Chronionego Krajobrazu „Dolina Kosów-ki” Dąb Roztropności jest jednym z ponad 70 pomników przyrody występujących na terenie Radomia.

22. Teren leśny (Nadleśnictwa Radom) wzdłuż ul. Nadrzecznej

Lasy wzdłuż doliny Kosówki, a tym samym ulicy Nadrzecznej tworzą leśny szlak, który zachęca do zwiedzania i korzystania ze świeżego powietrza jakie gwarantują zadrzewienia łęgowe w dolinach rzecznych. W dalszych planach koncepcyjnych nad rozwojem turystycznym jest stworzenie promenady w ciągu ul. Nadrzecznej nad Kosówką.

23. Muzeum Wsi Radomskiej – skansen

Muzeum Wsi Radomskiej zlokalizowane w południowej części miasta. Na miejscu można obejrzeć dobrze zachowane dziedzictwo kulturowe dawnej ludności zamieszkującej podmiejskie obszary Radomia i okolic czyli krainę leżącą na pograniczu województwa mazowieckiego i świętokrzyskiego. Skansen składa się z wielu obiektów dawnej architektury wiejskiej na świeżym powietrzu. Dzięki ekspozycji plenerowej możemy poznać jak wyglądało życie na polskiej wsi dzięki dobrze zachowanym eksponatom kubaturowym tj. dworki, chałupy, stare kuźnie, kościół, młyny wodne oraz inne budynki gospodarcze z dobrze zachowanymi detalami dawnych tradycji.

Poza stałą ekspozycją często można tu trafić na tematyczne wystawy i sezonowe imprezy plenerowe znane w regionie jak np. „Święto Chleba” czy „Festiwal Ziemniaka” z degustacją lokalnych wyrobów dawnej kuchni oraz kultury, muzyki i tańca.

Notatki

Notatki

Mazowsze.

serce Polski

Egzemplarz bezpłatny

www.radom.szlaki.org.pl
www.zielonaakcja.eu

Radom 2021